

נַצְ' אִיוּבָקָה

המושבה שלי, ככל שאר המושבות בפלכי יקטרינוסלב וחרסון, איננה קיימת עוד. אך היא חרותה עמוקות בלבי, מפנֵי שבת נולדתי ובה עברו שנים של ילדות הראשונות ובהן נתקשרה ידידות ביןינו לבין בניגלאי. אלה היו שנים של עבודתי הראשונות בהוראה, שרב בהן התמיהה והפליאה, ההיאבקות וההתגברות על השיגרה. היו אלה שנים שלומות, שהיו משלבים במתיבת חלומות הדור על גאות החברה האנושית ובתוכה גאות ישראל. מהם שנותגשנו בהיקף ובעומק הרבה יותר מכל מה שהעללה הדמיון הנוצע בימים החם, ומהם שנתבדו ונתחלו הרבה יותר משעהו על דעתם הפסימיסטים והציניקונים הקיצוניים....

המושבה שלי אין לה, אמן, קשר ישיר לחלומות אלה. בכל ההתרחשויות החברתיות, הפוליטיות והחברתיות שעברו על רוסיה ועמיה, ובתוכם גם עמנן, לא נטלה המושבה שלי חלק בהן באותו הימים שישבתי בה, חוות שנים שלושה מצעריה, שהודלקו באש האידיאלים. לעומת זאת, רב היה חלקה בצרות וביטורים בימי המאבק הסוער בין לוחמי-החרות למיניהם לבין כל מיני שדים שפרצו מפי הבקבוק שנפתח, ובאכזבה המרתית אחרי ההתקפות מהא-שלויות החובכות וروعות עולם. מה אכזרי וטרagi היה סופה! מה גדול ואיום המחריר שילמה על חטא שלא חטא בחלוות-ישוא, אשר נתפסו להם בודדים מטובי בנייה, ששיתפו עצם עם המתרחש "בעולם הגדול". בכל סערת רוחם במאבקם החברתיים, ב"דיסקוטות", בשירים נלהבים, בחלוות-זזהר, בלילות-נדדים. היא שילמה את העברה הגדולה בחלהה ובדמה; היא שילמה בעצם קומה: היא איננה עוד. ובכתבבי את השורות הבאות, בוכח הלב בכלי ללא-תנומים....

א

נצ'איובקה הייתה אחת מהמושבות החקלאיות היהודיות בפלך יקטרינוסלאב ולאו דזוקא הגדולה שבונ. היו בה, בסרכ'הכל, חמישים וכמה חוות, ערוכות משני עברי של רחוב אחד. הבתים — בתים חומרי מרוחקים בני קומה אחת וגגותיהם קש, שהאפייר מרוב שנים. החצרות — שטחים גדולים, כחצי דיסיאטינה (5

דונם בערך) כל אחת, צרות וארכות, נמשכות לעבר השדות, המקיפים את המושבה. מלבד בית-הדיור (ולפעמים שני בתים זה מול זה משני עבריו הכניטה), אם המשפחה הייתה ענפה הייתה מוצא בחלק הקדמי של החצר, מאחריה-הבית, רפת לפירה (לרוב לא יותר מאשר), אורווה לסתום (לא יותר מאשר), לוֹטָן לצרכיה-הבית בלבד וסכה לעגלה, למחרשה, למושדים, להרמשים, לאברהם דיביש, למכונת-הבד ולשאר הכלים הפרימיטיביים, שהשתמשו בהם אז בחקלאות. בכמה מהחצרות היה נטוּע עלייד הבית עץ (על-פי רוב עץ-פררי) אחד או שניים (אצלנו עץ-תות אחד) וכמה ערוגות קטנות ודלות לירקות, לשימוש המשפחה בלבד. שאר שטחה של החצר שימש לגידול-ידגן ולפעמים גם לקצת תירס ואבטיחים.

מלבד העצים הבודדים בחצרות לא היו במושבות עצים-פררי ואילג'יסטרק. הרחוב הרחוב למדוי, לפה המדים הכהפרים של הימים ההם ברוסיה, מכוסה בקיז שכתבי-עפר דקה ובימות-החורף — בוֹזְטוּבָּןִי עמוֹק, שאין לעברו אלא במוגדים גבוחים. לאורך הרחוב, ליד הבתים, היו שבילים ארדים מכוסים, פה ושם, להחותי עץ בשבילוּ לubbור בהם ביוםות-הgasמים.

לא נשארה דמות באיר בחצרנו. יתacen שהיינו שואבים מים מבאר שבצחර השכנים. אין צורך לומר שבתוכה הבית לא היו בתיכסא, וודאי שלא היו אמבטיות. את הצרלים היו עושים בחויז, בקצתה החצר, תחת כיפת השמיים, בכעין תעהה שהבדילה בין החצר והשדות. רק אהרון נודל, הרוק הוזען, שלא התחנן ולא הקים משפה בגל אהבה נצצת. התקין לו, לעת זיקנה, בבית-הבסא "מודרני" סמוּך לבתו. האליצנים, יודעי-הספר שבמושבה, היו אומרים עליון: «אָף-

על-פי-יכן אין הוא עשיר, שכן בית-הבסא סמוּך רק לבתו ולא לשולחנו»...

היו מתרחצים (רק ביוםות-הקיז) בבריכה קטנה ושטוחה, שקרקעיתה טוביה ענית, מעבר לחצרות, ואליה היו מובלים לרוחיצה גם הסוסים. הילדים המגדלים היו מתרחצים יחד עם הסוסים, כשהם רוכבים על גbm. בחודשי תמוז-אב היו מיימי הבירכה מתנדפים ולא נשארו בה אלא שלוליות בוֹז זרועות שברי כלים וסמרדר טים, שהילדים הקטנים היו זורקים לתוךם בימים שהיתה מלאה ועוברת על גdotsה. כדי לראות ברציה-המים המזועזעים ומרטטים ובמעגלים המתרחבים, מתרחקים ונמוגים.

במרכזו המושבה, בתוך חצר קטנה, עמד בית-יכנסת לא גדול, בניו מלבנים שרופות, אדו-מוּר-יכחות; הקמרונות בפתח כניסה ובחלונותיו וגג הרעפים האדרמיים שלו היו לי בילדותי הרכה לחידת-שעשועים מפליה. ממולו התנוסס בנין חדש, שנבנה כשהיהתי כבר עלם בן 15—16, ונמצאת מחוֹץ למושבה, הוא הבניין הגדל של בית-הספר המשלתי, אף הוא בניו לבנים שרופות וגג רעפים אך בפתחו ובחלונו אין כל קימרון. ראיתי בפעם הראשונה בהיוויי כבר בתור כבן 19, כשהגעתי למושבת-ילדותי כמורה ממשלת. לבניין זה הייתה

צמודה חצר גדולה מאד, דיסיאטינה שלמה (10 דונם בערך), שנുעדת אולי לגידול ירקות ועצי פרי עליidi התלמידים בהדרכת המורים, אך למעשה בה לפיה התרחן אנשייהמושבה כ„מס עובד“ למשלה, לטובת המורים, נוסף על המשכורת שהמשלה הייתה משלמת להם. במושבה שנית, וכן בהרבה מושבות אחרות, עד מהה „גינה“ זו על-פיירוב שוממה, וכשהיא בא המפקח הממשלתי על בתיה הספר היה מוצאה שסמה זו לדבר טבעי.

בזכרוןוטי מילודתי הקדומה, ואחריך מרבע-חמש שנים ישיבתי בנצ'אי יובקה כמוורה, נשארה אצליו דמותה המשבה כגוש אפור אחד, אשר רק באביב ובאביב היו מביצבים מתוכו, איפה אירש, כתמיירק בודדים. כך ראייתה כשהייתי חוות אלה מאיזו נסעה, בעגלת פרימיטיבית, על-פיירוב בלי ספסל-קפיצים, ישוב על להחרץ צר המוח על דפנותיה, מהלך 20 — 25 קילומטרים מתחנה רכבת הסמוכה צאריקונגטאנטיאונובקה, והעגלה מתנדדת בדרך עפר לא סוללה, בין שיחי פרא במישור הערבה, המשתרעת ברחבות שימושה אל כל עבר עד לנצח האופק.

ב

כל המושבות בסביבתנה הייתה נצ'איובקה מושבה חקלאית ממש. כל בני המשפחות שישבו בה (מעל ל-50) עבדו את האדמה במויידיהם. ואם בפאספור טים שלנו היה רשם אחורי השם ושם המשפחה „יוזורי זמליאידאליאץ“ (יהודי עובד-אדמה), צריך היה להבין את הדברים פשוט כמשמעותם; לא „חקלאי“ אלא „עובד-אדמה“, כתרגומו המילולי של מונח זה במילון הרוסי, וכפי שהיא רשום במיסמכים הרשמיים הכתובים עברית. בעשור הראשון של המאה הנקהית היו בין צעררי המושבה ככלשה שעוזרו ויצאו העירה לרכוש שם השכלה כללית, כדי להשתקע בעיר ולעסוק במקצועות „חויפות“. מהם שהיו אולי מתבבשים בכינוי „עובד-אדמה“, אך אלה היו בכלל. בסופו של דבר התפארנו כולנו בתואר זה, במיוחד אלה שנעו ציונים. גם ה„בונדייטים“ וגם חברי הס"ד והס"ר שבתוכנו היו מתادرמים במצוותם הפרזילאייטרי „טההור“. לא היה במושבה אף אחד שלא עבד את אדמותו בעצמו, הוא ואשתו, בניו ובנותיו; גם החנוני היהיד, גם השו"ב שהיה ילידי-המקום. גם יענקה (יעקב) כהן המלמד (באופן חלק) לפחות. בעונות העבודה הבוערת), ואין צורך לומר הסתארוסתה, לימודי „זק"י-המושבה, בעל-המשק העשר — כולם עבדו, חוץ מהרב והמורים של הבית-ספר הממשלתי, שכרכובם לא היו מבנייהם; ואין אני זכר אם היו בין אלה האחים שראו בעבודה זו פחתות-לבזבז. אם לא עבדו עצמן הרי זה לא מפני שהתביישו בעבודה, אלא מפני שלא ייחסו לה חשיבות לאומית או אונשית כללית. איןני זכר

גם אם היו בингיהם, בכל שבע-עשרה המושבות שלנו אשר בפלך יקטרינוסלב, מניין ציונים...

את עבודותם בשדה, בעיקר חקלאה וריהעה, עשו בני המושבה על-פי-ירוב בכוחות עצם. אך את הקציר והדייש ביצעו בשיתוף שכירים מהכפרים הסמוכים. בעונה זו הייתה המושבה שוקתת "שקבצים" ו"שקבצות" מהכפר הסמוך הייצ'ור, שבו מילאים בערבים את הרחוב שירה, שעשויים וצחוק, ואנו הינו משותמים לכוחם ה"גויי" שהספיק להם לשועזים אחר יומעמל קשה וארכן, מלפני זריחה החמה עד אחרי שקיעתה, אפקטי גם הצעירים שלנו לא היו חלשים כלל. הפעלים האלה היו נשכחים לעובודה במחצית היבול. לפיכך נקראו בשם "פולובינצ'יק" ("פּוֹלוֹבִינְצֵיַּק") ברוטית: "מחצית"). כמעט לכל איכר במושבתנו היו פועליו הקבועים, שהיו באים אליו מדרישנה לשנה לעונת הקציר ועובדיהם יחד עם האדונים" ובנורביחם אותן שעות עבודה.

לעתים, אמנם לא קרובות, היה הגוער משני הצדדים מבליה יחד, והוא קורה גם, ש"שקבצה" עליזה בעלתיריזומה הייתה מושכת אחרת איזה בחור יהודי גברתני שנלכד בראש מבטיה הלהטנים ומתייחדת עמו במסתרי החצר. לחרות היה בחור כזה זוכה לשפע של קריאות לגelog ובוזו מפני חבריו, והנערות היהודיות משתמשות או מראות עצמן כמשמעות מהתקרב אליו. עם זאת לא שמעתי במשך כל

השנים התקשרות רצינית שבאה למצוואה מיהודיים אלה....

עם תושבייה המושבה נימנתה גם משפחה אחת של נוצרים גרמניים, שנשאה בה, כמו בכמה מושבות אחרות, מתkopfat ראשית ההתיישבות. בני הדור השני של גרמנים אלה, ואין צורך לומר הדור השלישי והרביעי דיברו אידיש שוטפת, ירדו קצת במומחיותם החקלאית והיו ליהודים לכל דבר, חוץ מענייניות. ואגב, כל בני הדור הצעיר שהיכרתו במושבה לא היו אדוקים בדת, ולא מעטים אף התהדרו באפיקורוסותם. המשפחה הגרמנית לא הצעינה אף היא באדיקות, ואף לא הייתה לה מקום תפילה במושבה. סימני היהוד שלם היו שלא מלא את בניהם, לא התההנו עם יהודים, שימושו "גויים-של-שבת" בביטחון-הכנת, ובער-

רבי-פסחים היו קוניים את החמצ שבסמושבה מיידי הרב. הפלחה בעי' אבסטנסיבי מMOVN, היה הענף החקלאי היחיד כמעט היא ככליה בעיקר חיטה ושורחה, קצת תירס ולפעמים דזון ושיבולת-שועל. בימי טעים כמעט ולא עסקו, בכלל אופן לא במושבה בלבד. אף אילג'יסטוק היו מעטים מאוד או שניים בכמה חוות. רק באמצע העשור הראשון של המאה שלנו גיסתה יק"א, שהתחילה להעתנין במצב מושבותינו (ייסדה קופות אשראי, והכח-ביסה מכונות-חקלאיות חדישות), לנטווע עצי-פְּרִי בעיקר קרמיג'גן. אך עד כמה שידעו לי לא נגעה התחפתחות זו בנציג'יאובקה לפחות עד 1909, כשהיצאתי ממנה.

גם בגידול צאן לא עסכו אצלנו, וכן לא בגידול דבורים, רק עם ראשית

פעולתה של יק"א אפשר היה לראות כוורת פה-וושם. לעומת זאת, אפשר היה למצוא בכל חצר משהו מעין לול למרגولات — בפינה ברפת או במבנה חומר קטן, מיוחד, צמוד לרפת. ביום היו המרגولات מהלכות בחצר, ובמבנה הלויל היה משמש לפעימות להסתחרר בו מפניהם חום הצהרים, להתפלש בעפרו, להחפש בו מטמוןיהם וגם לנמנם, כשהוחורים והאחים הגודלים שקוועים בעבודתם בגוון שחצץ.

אין אני זכר אם ראייתי פעם כלב בכל רחבי המושבה שלי בימי ילדותי הרכה, וגם לא כשהזרתי בעבר שנים כמה מהבית-הספר הממשלתי וישבתי בה ובמושבה הסמוכה, מרפסקאה מעל ל-4 שנים. האמנם לא היו כלבים בשתי מושבות אלו, או שקיימו מקרה מיוחד «ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו». עד כדי כך שלא הרגשתי בהם ועל כן נימחטה עובדת היותם מזוכרוני? לעומת זאת, זכר אנייפה את החתוילים הרבים, מכל הגודלים והכבדים, שזו ליחס של סובלנות רבה ואף היתה להם דרישת רגל בתוך תדרי-הבית, שכן היו התרופת היחידה למחלת העכברים הרבים.

האבות-אבותיהם של בני מושבתנו, מייסדייה ומכוונניה, באו מפלך קובנה אשר בליתא, רוכם ככולם מהעיר שאוליל, בה היו חנונים וכבעלי-IMALKA. הזקנים, שהיו ילדים בימי הנדידה ברכב וברgel משאוליל אל ערבות-הדרום היו מספרים מפי אבותיהם סיורים רבים על תלאותיהם הרבות בדרך הארוכה ובשנים הראשונות של ההתיישבותם, על העבודה הקשה והማרכת בהקמת ביתיה-החומר. הראשונים ובחרירת באירוע-המינים, ועל ראשית ניסוחם לעובדה חקלית פרימיטיבית בהדרב' כת האיכרים הגרמניים המתיהרים, שרבים מהם התיחסו אליהם כאותם נוגשים של פרעה מלך מצרים אל בני-ישראל. צרות רבות עברו עליהם עד שלמדו את העבודה הקשה, ואם לא באו פורענות מדוי שמיים, כגון: בצלות, מגמות עכברים וכדומה — אף הצלicho בה, בייחוד בדור השני והשלישי.

האבות ידעו לספר כיצד הניסו בקשות האתמים והמגובים ובמקלות את הפה-ועם מבני איורי הסבירה, שבאו עליהם המושבות כלל, והזקנים הסבירו בפרעות 1905, בימי ניקולאי השני, לא נפגעו המושבות כלל, והזקנים השמעו. — אבותיהם סיירו להם על הלהקה שקיבלו מאთאו אה, בפוגרומים ה罕... ואכן התייחסה האוכלוסייה הנוצרית אל האיכרים היהודים במידה מסוימת של "דרך ארץ" או לפחות בזיהירות. כל בני המושבה ידעו קרוא וכותב בידיש, פרק בפרש-השבוע, רבים מהם

אף עם פירוש רשיי, והיו גם כאלה שטעמו קצת מ"עין יעקב" וידעו לכתוב מכתב קצר ב„לשון קודש“. מובן מalgo שהחוויה המסורתית היה מקובל על כולם, ובשעת הצורך ידעו רבים מהם לעיין ב„קיצור שלוחן ערוך“. היו אצלנו אחדים שידעו רק במשניות וגם משהו בגמרה, ומהם גם קצת משליכים שהתפרקו וקיימו קצת בספרות ההשכלה. בודדים ידעו קצת לקרא ולבתו ברוסית ואך לבטא משפטים אחדים בלשון מגומגת, שחציה רוסית וחציה אוקראינית. בני המושבה לא נזקקו ללשון המדינה אלא במקרים יוצאים מן הכלל: למtan הוראות לאיכרים מהכפר הסמור שעבדו במושבה בעונת הקציר ולמכירת תבואה בעיר הסמוכה, עסק שנעשה על-פיירוב על-ידי מתוכים יהודים מבני העיר. ואם נתחשק למי שחו לשגר מכתב פעם ביובל, או לקרא מסמך שהגיע מהרשויות ולענות עליו וכל כיווץ בו — הספיקה לכך הידיעה האלמנטרית של המשיכלים הבודדים. בשעת הדחק אפשר היה לפנות גם אל הלבלר במושבה שבת היא מרוכזו המינימלי הרשמי של כמה מושבות סמוכות.

עם הקמת בית-הספר הייסודי הממשלתי, שעיקר כוונת הממשלה בו הייתה הפצת ידיעות חשבון וקרוא וכਮבו לשון המדינה, וכן קיצור תולדות רוסית רבתה הידיעה האלמנטרית בלשון הרוסית בעלה ובסכת, ביחוד בקרבת הדור הצעיר. בשנים הראשונות להיווסדו נמננו בין תלמידיו גם קצת בניים ובנות מגדלים בניי 15—16 ומעלה. בשנה הראשונה לעבודתי בבית-הספר בנצ'איובקה היו בו שלוש בנות מגודלות, ואחת מהן עזבה את המוסד באמצעות הלימודים כדי להיכנס לחופה בשעה טובה ומצווחת. לא אאריך בתיאור בית-הספר והעבודה בו. אוסיף רק כי בית-הספר הממשלתיים בכפרים ברוסיה היו תלת-שנתיים; במושבות הגרמניות, בכפרים היוננים בדורות ובמושבות שלנו נוספה שנה רביעית, כדי להוסיף על תוכנית הלימודים הרגילה את לימוד שפת המדינה.

המורים שעבדו בבית-הספר הממשלתיים במושבות שלנו היו כולם (חו"ץ מאחדים שהו לנו ענייני-הדות בלבד) מוסמכים להוראה על פי בחינות ממשלוות מיוחדות. רק בודדים היו מבוגרי „הקורסים הפגיגיים העבריים בגורודנה“, ואלה, להבדיל מהמלמדים ומהמורים ה„פרטיטים“, נחשו ל„אליטה“ של המקומות. רובם לא התגנדו בהשכלהם האירופית או במעטם כמורים- ממשלותיים והיו מעורבים עם הציבור. שומריהם-המסורתם שביהם היו באים בשבותם ובכחוגם לבתי הכנסת.

עם התעוררות תנוזות השיחור ברוסיה, ב-1905 ובשנים שלאחריה, עסקו אחדים מהמורים בהשכלהיהם, בספריות, שיחות והרצלות — בAGMAה מהפכנית בעicker. אנו כי בנצ'איובקה ריכוזי חזג גוער לשיחות „בעוני חברה“ והגושים היו: סוציאליזם, ציונות (לפעמים), ענייני תרבויות כלליאם, ספרות (בעיקר יידיש) ועוד. לעיתים, ביחוד בערביות הארכים, היו מתאספים בחדרה-הכיתה הגודל של בית-הספר גם מבוגרים, ביחוד בעלי-הבתים ה„משכילים“, עם נשיהם. ל. מ.

שפירא, מנהל בית-הספר, היה מרצה לפניהם באחד העניינים בסיגנון פופולארי ברוסית, תוך תרגום מילים קשות ו莫名其妙ים ליהידיש, ואנוכי היתי קורא לפני קהל רחוב יותר מסיפוריו שלום-עליכם, פרץ, פינסקי ועוד.

אחדים מנכבדי האיכרים היו באים לפעמים גם לדירתו הפרטית של שפירא (בתוך בניין בית-הספר) לשיחה על כוס תה, בענייני פוליטיקה כלילים. שפירא היה אדם בעל השכלה רבה, איש חכם ונבון, ממניחיגי הס"ד בעיר הפלך יקאטורי נסלאב. בעוון מהפכנותו שולח למושבנתו הנידחת לשמש בה מנהל בית-ספר ממשתי קטען. בעבר 12–13 שנה, כאשר הונגה שיטות-העונשי של הממשלה הסובייטית (ולא רק בימי סטאלין) — מה היה צפוי למין "סוטה" שכזה, החותר תחת אשיות הממשלה, ונוסף על כך — יהודי?

טsha אביגיל (ביגל) (ת"א)